

Barbara Węglarz

Uniwersytet Komisji Edukacji Narodowej Krakowie, Polska ■ University of the National Education
Commission, Krakow, Poland

Przedsiębiorczość społeczna w Polsce – podstawy formalno-prawne

Social entrepreneurship in Poland: its formal and legal foundations

Streszczenie: Nie ma jednej ogólnie przyjętej definicji przedsiębiorczości społecznej. Zróżnicowany jest także sam sposób podejścia do tytułowego zagadnienia. Studia porównawcze pokazują też, że różne są geneza i sposób rozumienia przedsiębiorczości społecznej oraz uregulowania prawne z nią związane. Jednak mimo że przedsiębiorczość społeczna może być różnie rozumiana, m.in. w zależności od kontekstu kulturowego, prawnego i historycznego, to istnieją pewne elementy, które uważa się za wspólne. Najczęściej wymienia się cel społeczny jako priorytet, działalność ekonomiczną (biznesową) oraz innowacyjność. Celem artykułu, poza wyjaśnieniem, czym jest przedsiębiorczość społeczna, jest próba przybliżenia tego zagadnienia w Polsce, w szczególności pod kątem aktualnego stanu prawnego.

Abstract: There is no single generally accepted definition of social entrepreneurship and approaches to this issue are diverse. Comparative studies also show that the genesis, understanding and legal regulation related to social entrepreneurship are different as well. However, although it may be understood differently, depending on cultural, legal and historical contexts, there are certain elements that are considered common. The most frequently mentioned are social purpose as a priority, economic (business) activity and innovation. The aim of this article, apart from explaining the nature of social entrepreneurship, is to try to narrow this issue down, in particular in terms of its current legal status in Poland.

Słowa kluczowe: ekonomia społeczna; przedsiębiorca społeczny; przedsiębiorczość społeczna; przedsiębiorstwo społeczne

Keywords: social economy; social entrepreneur; social entrepreneurship; social enterprise

Otrzymano: 18 stycznia 2025

Received: 18 January 2025

Zaakceptowano: 28 marca 2025

Accepted: 28 March 2025

Sugerowana cytacja/Suggested citation:

Węglarz, B. (2025). Przedsiębiorczość społeczna w Polsce – podstawy formalno-prawne. *Przedsiębiorczość – Edukacja [Entrepreneurship – Education]*, 21(1), 111–121, <https://doi.org/10.24917/20833296.211.9>

Wstęp

Wzrost zainteresowania przedsiębiorczością społeczną tłumaczy się zmianami społecznymi, ekonomicznymi i politycznymi, a ponadto problemami sektora publicznego w zaspokajaniu i finansowaniu potrzeb społecznych i zmianami w sposobie świadczenia usług publicznych na przełomie XX i XXI w. Samo pojawienie się przedsiębiorczości społecznej wynikało przede wszystkim ze wzrostu nierówności społecznych i problemów społecznych połączonych ze spadkiem finansowania publicznego i z koncentracją na mechanizmach rynkowych w dystrybucji i redystrybucji zasobów. Spowodowało to wzrost zapotrzebowania na usługi socjalne oraz stanowiło przesłankę do poszukiwania nowych form i metod działania, jak również ich wykonawców, bez zwiększania interwencji decydentów publicznych oraz w sposób, który byłby także możliwy do zaakceptowania przez sektor prywatny.

Nie ma jednej ogólnie przyjętej definicji przedsiębiorczości społecznej. Zróżnicowany jest także sam sposób podejścia do tytułowego zagadnienia. Studia porównawcze pokazują też, że różne są geneza i sposób rozumienia przedsiębiorczości społecznej oraz uregulowania prawne z nią związane. Jednak mimo że przedsiębiorczość społeczna może być różnie rozumiana, m.in. w zależności od kontekstu kulturowego, prawnego i historycznego, to istnieją pewne elementy, które uważa się za wspólne. Najczęściej wymienia się cel społeczny jako priorytet, działalność ekonomiczną (biznesową) oraz innowacyjność.

Celem artykułu, poza wyjaśnieniem, czym jest przedsiębiorczość społeczna, jest próba przybliżenia tego zagadnienia w Polsce, w szczególności pod kątem aktualnego stanu prawnego. W tym celu dokonano przeglądu i analizy wybranych pozycji z literatury przedmiotu, wykorzystując monografie, artykuły, akty prawne i dokumenty dotyczące przedsiębiorczości społecznej.

Przedsiębiorczość społeczna – podstawowe zagadnienia

Od drugiej połowy XX w. w krajach rozwiniętych obserwuje się tendencję do kwestionowania dychotomicznego podziału gospodarczo-instytucjonalnego, w którym głównymi podmiotami są rynek i państwo. Dominująca po II wojnie światowej koncepcja kształtowania życia społeczno-politycznego często pomijała lub marginalizowała rolę aktywności obywatelskiej w budowaniu potencjału społeczno-gospodarczego państw.

Procesy globalizacji i deregulacji, a także niedawne kryzysy finansowe, obnażyły szereg ograniczeń modelu, w którym rynek odgrywa rolę głównego regulatora produkcji, alokacji dóbr i dystrybucji zasobów. Okazało się, że rynek sam w sobie nie gwarantuje stabilnego wzrostu gospodarczego ani spokoju społecznego, a tym bardziej nie zapobiega problemom, takim jak ubóstwo, wykluczenie społeczne itp. Państwo, zgodnie z klasycznymi koncepcjami liberalnymi, miało produkować dobra publiczne i działać tam, gdzie rynek był nieskuteczny, po to by zapewniać obywatelom bezpieczeństwo oraz minimalizować nierówności.

W ramach tej dwubiegunowej struktury wykształciły się trzy podstawowe modele relacji między rynkiem a państwem:

1. model skandynawski – cechujący się silnym zaangażowaniem państwa, które dostarcza usług publicznych i redystrybuuje świadczenia, by niwelować nierówności społeczne. Mimo rosnącej roli rynku model ten pozostaje wyróżnikiem państw nordyckich;

2. model mieszany – charakterystyczny dla Niemiec, Francji i Włoch, gdzie państwo odgrywa rolę gwaranta świadczeń i moderatora zmian. Wydarzenia kryzysu finansowego z 2008 r. wymusiły w tych krajach większy interwencjonizm, włącznie z nacjonalizacją wybranych sektorów gospodarki;
3. model amerykański – oparty głównie na mechanizmach rynkowych, z minimalną rolą państwa. Jednak kryzys finansowy za prezydentury G.W. Busha doprowadził do redefinicji roli państwa jako stabilizatora sytuacji ekonomicznej i zwiększył interwencjonizm gospodarczy.

Dotychczasowe modele nie uwzględniały jednak roli sektora obywatelskiego w budowaniu zadowolenia społecznego, bezpieczeństwa społecznego i stabilności społecznej. Tymczasem praktyka polityczna wielu państw pokazuje, że zaangażowanie społeczeństwa obywatelskiego – zarówno jednostek, jak i społeczności lokalnych – może przynieść wymierne korzyści pod względem społecznym i gospodarczym (Mendel, 2008).

Przedsiębiorczość odnosi się do sposobu zarządzania zarówno ekonomicznymi, jak i pozaekonomicznymi zasobami. Chociaż zwykle mierzy się ją za pomocą ekonomicznego zysku, istnieją także inne miary przedsiębiorczości. Przedsiębiorczość społeczna to szczególny rodzaj działalności ekonomicznej prowadzący do akumulacji zarówno dóbr materialnych, jak i niematerialnych, takich jak kapitał społeczny. Jednak mierniki akumulacji tych drugich nie są już tak łatwe do określenia, co prowadzi do dyskusji oraz prób tworzenia modeli, które pozwalają na wskazanie wielowymiarowego zysku wynikającego z przedsiębiorczości społecznej (Waligóra, 2015).

Chociaż przedsiębiorczość społeczna nie jest nowym zjawiskiem, to terminologia jej dotycząca zaczęła się pojawiać w literaturze naukowej w latach 90. XX w. (Brock i in., 2011). Badacze wskazują na obecność tego terminu w pracach takich autorów jak J. Banks, N. Chamberlain, A. Etzioni (Nicholls, 2006) czy w opracowaniach D.R. Younga (Bacq, Janssen, 2011). Przedsiębiorczość społeczna jest opisywana w literaturze za pomocą różnych terminów. Najczęściej używanymi są *social entrepreneurship*, *social entrepreneurship organization*, *social entrepreneur*. Oprócz tego w literaturze funkcjonują także inne terminy, takie jak *green entrepreneurship*, *nonprofit startups*, *environmental entrepreneurship*, *social justice*, *social innovation*, *sustainable entrepreneurship*, *social venture* (H. Neck), *social business* (M. Yunus, K. Weber, P. Villotti), *societal entrepreneurship* (V. Ratten, I.M. Welp), *social firms* (E. Gilbert), *social venture* (J. Mair, E. Noboa), *nonprofit entrepreneurship* (S.T. Helm, F.O. Andersson), *social economy enterprise* (M. Vézina) (Pacut, 2022).

Innym problemem związanym z przedsiębiorczością społeczną jest brak jednej, powszechnie akceptowanej definicji. Badacze zajmujący się tą kwestią wskazują na złożony charakter oraz wielopłaszczyznowość pojęcia, a także dużą liczbę definicji. W literaturze przedmiotu można znaleźć próby ich uporządkowania i klasyfikacji. Najczęstsza jest wyodrębnienie definicji podmiotowych, przedmiotowych i procesowych (Pacut, 2015).

Istotę przedsiębiorczości społecznej w perspektywie podmiotowej stanowi przedsiębiorca społeczny – osoba o wizjonerskim podejściu, zdolna do rozpoznawania i wykorzystywania okazji w celu realizacji misji społecznej oraz tworzenia innowacyjnych rozwiązań dla problemów społecznych w społeczności (Hoogendoorn, Pennings, Thurik, 2010; 2025, 7 kwietnia). W ujęciu przedmiotowym uwaga skupia się na organizacjach, czyli przedsiębiorstwach społecznych. Definiuje się je najczęściej jako organizacje, które działają dla realizacji celów społecznych. Mogą one przyjmować różne formy prawne, jednak łączy je wspólny element polegający na poszukiwaniu rozwiązań opartych na doświadczeniach

biznesowych dla osiągnięcia celów społecznych i możliwości przeznaczania zysków z działalności na realizację działań korzystnych dla społeczności (Haug, 2010). Istotą tego podejścia stanowi dualna natura tego typu przedsiębiorstw. Z jednej strony podmioty te przejawiają orientację rynkową, czyli nastawienie na osiągnięcie zysku, z drugiej zaś są nastawione na realizację celów społecznych (Weerawardena, Mort, 2006).

Definicje procesowe koncentrują się na opisie działań i procesów podejmowanych w celu realizowania działań społecznych, ukierunkowanych na nowe i coraz skuteczniejsze sposoby rozwiązywania problemów społecznych lub zaspokajania potrzeb społecznych. W tym przypadku analizuje się m.in. proces uwzględniający identyfikację określonego problemu społecznego i znalezienie dla niego konkretnego rozwiązania, ocenę oddziaływania społecznego, model biznesowy i trwałość przedsięwzięcia (Robinson, 2006).

Jeszcze inną próbę klasyfikacji możemy odnaleźć w raporcie Komisji Europejskiej. Zgodnie z nią wyróżnia się definicje organizacyjne oraz sektorowe. Definicje organizacyjne koncentrują się na cechach przedsiębiorstwa społecznego. Z kolei definicje sektorowe odnoszą się jedynie do niektórych przedsiębiorstw. Chodzi przede wszystkim o te, które koncentrują się na tzw. społecznym włączaniu osób wykluczonych z rynku pracy (Borzaga i in., 2020).

Przedsiębiorczość społeczna w Polsce

Problemy terminologiczne i definicyjne występujące w literaturze światowej można znaleźć także w piśmiennictwie polskim. Do najczęściej stosowanych określeń, które pojawiają się w polskich publikacjach, należą „społeczna przedsiębiorczość”, „ekonomia społeczna”, „gospodarka społeczna”, „przedsiębiorstwa ekonomii społecznej”, „przedsiębiorstwa społeczne” i „sektor ekonomii społecznej” (Praszkier, Nowak, 2012).

Wśród polskich badaczy zajmujących się tytułową tematyką są tacy, którzy utożsamiają lub łączą przedsiębiorczość społeczną z ekonomią społeczną. Według H. Zboroń przedsiębiorczość społeczna polega na aktywności podmiotów ekonomii społecznej (Zboroń, 2015). J. Herbst i J.J. Wygnański uważają z kolei, że przejawem ekonomii społecznej jest przedsiębiorczość społeczna rozumiana jako umiejętność, gotowość i chęć wzięcia odpowiedzialności za podejmowane działania (Herbst, Wygnański, 2011). J. Hausner, N. Laurisz i S. Mazur dowodzą z kolei, że przedsiębiorstwo społeczne jest kluczowym ogniwem ekonomii społecznej. Koncentruje się ono jednak nie tylko na wytwarzaniu określonych dóbr i usług, lecz także na mobilizacji kapitału społecznego i generowaniu innowacyjności. Mimo że przedsiębiorstwo społeczne jest częścią gospodarki rynkowej, to jednak lokuje swoją misję i swoje cele poza rynkiem (Hausner, Laurisz, Mazur, 2008).

Niektórzy przedsiębiorczość społeczną odnoszą do trzeciego sektora, czyli organizacji non-profit. W opinii E. Leś przedsiębiorczość społeczna jest rozumiana jako działalność organizacji non-profit, przede wszystkim stowarzyszeń i fundacji (Leś, 2013). Zdaniem T. Kaźmierczaka pojawienie się przedsiębiorczości społecznej jest zaś konsekwencją zmian w obrębie trzeciego sektora. Istotą tych zmian jest różnicowanie się jego struktury i funkcji (Kaźmierczak, 2007).

Dominującym podejściem do przedsiębiorczości społecznej jest natomiast jej rozumienie jako jednego z rodzajów przedsiębiorczości. W opinii M.H. Kurlito przedsiębiorstwo społeczne to zorganizowana forma działalności pomocowej, dla której realizacja wyznaczonych misji społecznych ma większe znaczenie niż osiągnięcie zysków ekonomicznych.

Tak określone przedsiębiorstwo społeczne stosuje metody biznesu, funkcjonując rynkowo w otoczeniu mikro-, mezo- i makro- na podstawie ściśle ustalonych przepisów prawa obowiązujących w danym państwie (Kurleto, 2016). Do zwolenników takiego podejścia, tj. rozumienia przedsiębiorczości społecznej jako jednego z rodzajów przedsiębiorczości, należą m.in. B. Glinka, J. Duraj, A. Kurczewska, M. Nawojczyk, T. Kraśnicka, M. Łaguna, M. Papiernik-Wojdera, M. Wronka (Pacut, 2022). Istotne jest też to, że zwolennicy takiego ujęcia przedsiębiorczości społecznej nie przeciwstawiają jej przedsiębiorczości biznesowej. Można się spotkać z opinią, że ta ostatnia jest wkomponowana w przedsiębiorczość społeczną, ponieważ przedsiębiorstwo społeczne wykorzystuje biznesowe strategie uzyskiwania dochodu do realizacji celu społecznego (Duraj, Papiernik-Wojdera, 2010). Nie ma jednak wątpliwości, że obydwa typy przedsiębiorczości różnią się między sobą celem, motywacjami, metodami pracy, rodzajem klientów, stosunkiem do wypracowanego dochodu, podejściem do ryzyka czy osiąganymi rezultatami (Boschee, 2008).

Niektórzy badacze doszukują się początków przedsiębiorczości społecznej w Polsce w XVII w., czyli w okresie, kiedy obywatele zaczęli tworzyć organizacje w celu rozwiązywania różnorodnych problemów społecznych. To wtedy powstawały organizacje wzajemnej pomocy przeciwpożarowej, nazywane „porządkami ogniowymi”, następnie spółki sąsiedzkie, wspólnoty agrarne, cechy rzemieślnicze, a w okresie zaborów powstał i prężnie się rozwijał aż do okresu PRL-u ruch spółdzielczy (Omen, Pankiv, Duranowski, 2015). Z kolei przedsiębiorczość społeczna jako forma przedsiębiorczości kształtuje się w Polsce od około 20 lat i jest modelem, który stanowi odbicie polskiego rozwoju aktywności społecznej i ekonomicznej. Kluczową rolę w stymulowaniu działalności przedsiębiorstw społecznych odegrały fundusze unijne (Ofierska, 2020). Ważnym krokiem wspierającym działalność przedsiębiorstw społecznych i ujednolicającym zasady ich funkcjonowania było wejście w życie *Ustawy z dnia 5 sierpnia 2022 r. o ekonomii społecznej* (Dz.U. z 2022 r. poz. 1812).

Do 2022 r. przedsiębiorczość społeczna na gruncie polskim nie była uregulowana ustawowo. Zmieniło się to wraz z wejściem w życie *Ustawy z dnia 5 sierpnia 2022 r. o ekonomii społecznej*. Jest to pierwszy w Polsce akt rangi ustawowej, który odnosi się do zagadnień ekonomii społecznej i przedsiębiorczości społecznej. Celem rządowego projektu ustawy o ekonomii społecznej było przede wszystkim aktywne włączenie osób zagrożonych wykluczeniem społecznym, takich jak osoby bezrobotne czy niepełnosprawne, poprzez tworzenie stabilnych miejsc pracy w przedsiębiorstwach społecznych. Ekonomia społeczna, zgodnie z zamysłem, miała służyć jako narzędzie reintegracji społecznej i zawodowej, wspierać cele związane z zatrudnieniem, a także promować rozwój lokalny na poziomie jednostek samorządu terytorialnego. Uznano także, że niezwykle istotne jest wspieranie lokalnego rozwoju w kontekście rosnącego zapotrzebowania na usługi społeczne, wynikającego przede wszystkim ze zmian demograficznych w Polsce. Zdaniem projektodawców przygotowany dokument miał uzupełnić istniejącą lukę prawną i kompleksowo regulować sferę ekonomii społecznej, w tym przedsiębiorstw społecznych zaliczanych do podmiotów ekonomii społecznej. Wśród cech tych ostatnich wymieniono nadrzędność celów społecznych nad ekonomicznymi; nadrzędność świadczenia usług dla członków, pracowników lub wspólnoty nad kategoriami bezwzględego zysku; partycypacyjny proces podejmowania decyzji; autonomiczne zarządzanie; prowadzenie działalności w sposób regularny przy użyciu instrumentów ekonomicznych oraz ponoszenie w związku z tą działalnością ryzyka biznesowego. Podkreślono także, że według definicji EMES (International Research Network) inicjatywy wpisujące się w przedsiębiorczość społeczną powinny spełniać zarówno kryteria

ekonomiczne, jak i społeczne. Do tych pierwszych zaliczono prowadzenie w sposób względnie ciągły i regularny działalności opartej na instrumentach ekonomicznych; ponoszenie ryzyka ekonomicznego; zatrudnianie choćby nielicznego płatnego personelu. Z kolei wśród tych drugich wymieniono skupienie się na społecznie użytecznym celu przedsięwzięcia; oddolny, obywatelski charakter inicjatywy; system zarządzania zbliżony jak najbardziej do demokratycznego i ograniczoną dystrybucję zysków. Powyższe założenia rozwinięto i ujęto w konkretne przepisy ustawowe (*Rządowy projekt*).

Zgodnie z ustalonym w procesie legislacyjnym tekstem *Ustawy z dnia 5 sierpnia 2022 r. o ekonomii społecznej*, poza kwestiami odnoszącymi się do ekonomii społecznej, reguluje ona m.in. organizację i zasady działania przedsiębiorstwa społecznego, zasady uzyskiwania i utraty statusu przedsiębiorstwa społecznego, nadzór nad przedsiębiorstwem społecznym, a także instrumenty wsparcia przedsiębiorstwa społecznego.

Zgodnie z aktualnymi przepisami o status przedsiębiorstwa społecznego mogą się ubiegać następujące podmioty:

- spółdzielnie socjalne,
- spółdzielnie pracy, w tym spółdzielnie inwalidów i spółdzielnie niewidomych oraz spółdzielnie produkcji rolnej,
- organizacje pozarządowe (z wyłączeniem partii politycznych, europejskich partii politycznych, związków zawodowych i organizacji pracodawców, samorządów zawodowych, fundacji utworzonych przez partie polityczne i europejskie fundacje polityczne),
- stowarzyszenia jednostek samorządu terytorialnego,
- spółki akcyjne i spółki z ograniczoną odpowiedzialnością oraz kluby sportowe, które nie działają w celu osiągnięcia zysku oraz przeznaczają całość dochodu na realizację celów statutowych oraz nie przeznaczają zysku do podziału między swoich udziałowców, akcjonariuszy i pracowników,
- podmioty takie jak centra integracji społecznej, kluby integracji społecznej, zakłady aktywności zawodowej, warsztaty terapii zajęciowej (*Ustawa...*, art. 3).

Powyższe podmioty będą mogły uzyskać status przedsiębiorstwa społecznego, o ile spełnią określone warunki. Jednym z nich jest rodzaj prowadzonej działalności. Musi ona dotyczyć jednej w poniższych dziedzin:

- polityki prorodzinnej,
- wspierania rodziny,
- systemu pieczy zastępczej,
- pomocy społecznej,
- promocji i ochrony zdrowia,
- wspierania osób niepełnosprawnych,
- edukacji publicznej,
- przeciwdziałania bezrobociu,
- kultury,
- kultury fizycznej i turystyki,
- pobudzania aktywności obywatelskiej,
- mieszkalnictwa,
- ochrony środowiska,
- reintegracji zawodowej i społecznej.

Zgodnie z ustawą działalność przedsiębiorstwa społecznego musi służyć także rozwojowi lokalnemu i mieć na celu reintegrację społeczną i zawodową osób zagrożonych

wykluczeniem społecznym lub realizację usług społecznych. Warunkiem uzyskania statusu przedsiębiorstwa społecznego będzie także prowadzenie przez nie działalności odpłatnej pożytku publicznego lub działalności gospodarczej, lub innej działalności o charakterze odpłatnym. Kolejnym warunkiem jest konieczność zatrudnienia w podmiocie określonej liczby osób. Tutaj ustawa mówi konkretnie o co najmniej trzech osobach zatrudnionych na podstawie umowy o pracę lub spółdzielczej umowy o pracę, z czego każda z tych osób musi być zatrudniona w wymiarze co najmniej 1/2 pełnego wymiaru czasu pracy (*Ustawa...*, art. 4–5).

Na przedsiębiorstwa społeczne, których działalność koncentruje się na reintegracji społecznej i zawodowej osób zagrożonych wykluczeniem społecznym, nałożono dodatkowe obowiązki. Co najmniej 30% ogółu osób zatrudnionych muszą stanowić osoby zagrożone wykluczeniem społecznym, wykonujące pracę na podstawie umowy o pracę lub spółdzielczej umowy o pracę, przy czym każda z osób zagrożonych wykluczeniem społecznym musi być zatrudniona w wymiarze co najmniej 1/2 pełnego wymiaru czasu pracy. Przedsiębiorstwo społeczne w przypadku każdej zatrudnionej osoby zagrożonej wykluczeniem społecznym, na której zatrudnienie otrzymało wsparcie w celu utworzenia miejsca pracy, opracowuje i realizuje indywidualny plan reintegracji. Dokument jest opracowywany przy aktywnym uczestnictwie osoby zagrożonej wykluczeniem społecznym i ma na celu podniesienie kwalifikacji zawodowych i kompetencji społecznych tej osoby. Plan powinien zawierać w szczególności informacje o:

- sytuacji społecznej i zawodowej osoby zagrożonej wykluczeniem społecznym oraz planowanych działaniach z zakresu reintegracji społecznej oraz zawodowej,
- zakładanych efektach powyższych działań i sposobie ich oceny.

Uzyskanie statusu przedsiębiorstwa społecznego wiąże się też z nowymi, dodatkowymi obowiązkami sprawozdawczymi. Przedsiębiorstwo społeczne sporządza roczne sprawozdanie i przekazuje je w formie elektronicznej wojewodzie. Wzór tego sprawozdania jest określony rozporządzeniem. Elektroniczny wykaz przedsiębiorstw społecznych jest udostępniany na stronie ministerstwa właściwego do spraw zabezpieczenia społecznego w Biuletynie Informacji Publicznej (*Ustawa...*, art. 5–6).

Przedsiębiorstwo społeczne musi mieć także organ konsultacyjno-doradczy, w którego skład wchodzi wszystkie osoby zatrudnione w tym przedsiębiorstwie. W sytuacji gdy liczba zatrudnionych osób przekracza 10, organ konsultacyjno-doradczy może się składać z przedstawicieli tych osób w liczbie nie mniejszej niż 3. W przypadku spółdzielni socjalnej, która uzyskała status przedsiębiorstwa społecznego i której założycielem jest osoba prawna, lub w przypadku gdy liczba członków spółdzielni socjalnej jest mniejsza niż liczba pracowników niebędących jej członkami, funkcję organu konsultacyjno-doradczego pełni spotkanie konsultacyjne z pracownikami. Z kolei w przypadku spółki z ograniczoną odpowiedzialnością non profit funkcję organu konsultacyjno-doradczego pełni rada nadzorcza lub komisja rewizyjna (*Ustawa...*, art. 7).

Kolejną zasadą jest zakaz przeznaczania przez przedsiębiorstwo społeczne zysku albo nadwyżki bilansowej uzyskanych z działalności zarobkowej do podziału między swoich członków, udziałowców, akcjonariuszy i osoby w nim zatrudnione. Podmioty te obowiązują również przejrzystość finansowa. Wiąże się to z wdrożeniem szczególnych rozwiązań dotyczących współpracy z osobami oraz podmiotami powiązanymi i łączy z zakazem:

- udzielania pożyczek osobom prawnym organizacyjnie z nim powiązanym ani swoim członkom, członkom organów tego przedsiębiorstwa, osobom zatrudnionym w tym

przedsiębiorstwie ani osobom, z którymi osoby zatrudnione w tym przedsiębiorstwie pozostają w związku małżeńskim, we wspólnym pożyciu albo w stosunku pokrewieństwa lub powinowactwa w linii prostej, pokrewieństwa lub powinowactwa w linii bocznej do drugiego stopnia albo są związane z tytułu przysposobienia, opieki lub kurateli, ani zabezpieczania ich zobowiązań mieniem przedsiębiorstwa społecznego;

- przekazywania majątku na rzecz osób powiązanych na zasadach innych niż w przypadku osób trzecich, w szczególności jeżeli przekazanie to następuje nieodpłatnie lub na preferencyjnych warunkach;
- wykorzystywania majątku na rzecz osób powiązanych na zasadach innych niż w przypadku osób trzecich, chyba że to wykorzystanie wynika bezpośrednio z celu statutowego;
- dokonywania zakupu towarów lub usług od osób prawnych organizacyjnie z nim powiązanych lub podmiotów, w których uczestniczą osoby powiązane na zasadach innych niż w przypadku osób trzecich lub po cenach wyższych niż rynkowe (*Ustawa...*, art. 8).

Samo spełnienie powyższych warunków nie wystarcza, aby otrzymać status przedsiębiorstwa społecznego. Uzyskuje się go w drodze decyzji administracyjnej wojewody właściwego ze względu na siedzibę podmiotu ubiegającego się o ten status. W tym celu należy wystąpić z wnioskiem do wojewody właściwego ze względu na siedzibę podmiotu. We wniosku o nadanie statusu przedsiębiorstwa społecznego powinny się znaleźć następujące dane: nazwa, forma prawna podmiotu, adres siedziby oraz miejsce wykonywanej działalności, numery NIP i REGON, numer KRS lub numer z innej ewidencji, określenie celu działalności podmiotu (realizacja usług społecznych lub reintegracja społeczna i zawodowa osób zagrożonych wykluczeniem społecznym), a także planowany przedmiot głównej działalności. Dodatkowo należy załączyć oświadczenie do wniosku o przyznanie statusu przedsiębiorstwa społecznego, dokumenty potwierdzające spełnienie kryteriów wymaganych do nadania statusu przedsiębiorstwa społecznego oraz potwierdzenie uiszczenia opłaty skarbowej za dokonanie czynności urzędowej. Organ prowadzący rejestr ma obowiązek rozpatrzenia wniosku o przyznanie statusu przedsiębiorstwa społecznego w terminie 30 dni od dnia jego wpływu. Termin ten zostaje wydłużony do dwóch miesięcy (od dnia wszczęcia postępowania) w przypadku sprawy szczególnie skomplikowanej. Po weryfikacji wniosku wojewoda wyda decyzję odmowną, jeżeli podmiot nie spełnia przesłanek pozwalających na nadanie mu statusu przedsiębiorstwa społecznego. Od decyzji przysługuje odwołanie, które wnosi się do ministra właściwego do spraw zabezpieczenia społecznego za pośrednictwem wojewody (*Ustawa...*, art. 10–11).

Poza koniecznością spełnienia wymogów nałożonych przez ustawę pozwalających uzyskać status przedsiębiorstwa społecznego wskazuje się na trudności, z którymi muszą sobie radzić przedsiębiorstwa społeczne. Przede wszystkim ten typ działalności nie jest popularny czy rozpoznawalny w polskim społeczeństwie. Dla najmniejszych podmiotów problemem jest dostęp do zewnętrznych środków finansowych. Dzieje się tak nie tylko dlatego, że brakuje odpowiednich programów wsparcia, lecz także dlatego, że osoby prowadzące przedsiębiorstwa społeczne nie mają ani wiedzy menedżerskiej, ani umiejętności zdobywania funduszy. W badaniu przeprowadzonym w 2019 r. przez Eurofund zwrócono także uwagę na to, że mimo rosnącej liczby przedsiębiorstw społecznych w Polsce, istnieje duży problem z ich trwałością. Okazuje się, że wiele podmiotów działa dopóty, dopóki otrzymuje wsparcie finansowe (Borzaga i in., 2020).

Mimo wymogów formalnych, które trzeba spełnić, by otrzymać status przedsiębiorstwa społecznego, oraz problemów związanych z jego funkcjonowaniem można wskazać

wiele korzyści wynikających z takiego statusu. Do najczęściej wymienianych zalicza się rozwiązywanie różnorodnych problemów społecznych, takich jak bieda, bezrobocie, wykluczenie społeczne, opieka zdrowotna czy ochrona środowiska. Działalność tych podmiotów przyczynia się do poprawy jakości życia i dobrobytu społeczności lokalnych. Poza tworzeniem nowych miejsc pracy działają one na rzecz rozwoju osób niepełnosprawnych i wykluczonych. Dzieje się tak m.in. dlatego, że przedsiębiorstwa społeczne dążą do generowania pozytywnego społecznego wpływu, a nie tylko maksymalizacji zysków. Wiele z nich angażuje społeczność lokalną i promuje partycypację obywateli. Istotny jest także ich wkład w obszar związany z innowacjami społecznymi, ponieważ wprowadzają one innowacyjne rozwiązania, zarówno w zakresie produktów i usług, jak i modeli biznesowych. Ponadto stawiają na kreatywne podejście do rozwiązywania problemów społecznych i często działają jako katalizatory zmian społecznych i podmioty wspierające zrównoważony rozwój. Przedsiębiorstwa społeczne mają szansę na rozwój i realizację swoich celów dzięki dostępowi do różnorodnych form wsparcia, takich jak dotacje, ulgi podatkowe, preferencje w zamówieniach publicznych i konkursach (np. możliwość ubiegania się o dodatkowe punkty w konkursach dotacyjnych, takich jak program „Odporność oraz rozwój ekonomii społecznej i przedsiębiorczości społecznej” na lata 2022–2025), doradztwo, wsparcie merytoryczne i szkoleniowe (Żbik, 2023; 2025, 6 stycznia).

Podsumowanie

Poza czynnikami wskazanymi we wstępie (zmiany społeczne, ekonomiczne i polityczne, problemy sektora publicznego w zaspokajaniu i finansowaniu potrzeb społecznych oraz przemiany w sposobie świadczenia usług publicznych) w krajach członkowskich Unii Europejskiej do wzrostu zainteresowania tematyką przedsiębiorczości przyczyniły się także działania podejmowane przez instytucje unijne. Po wprowadzeniu przez Komisję Europejską w 2011 r. Inicjatywy na rzecz przedsiębiorczości społecznej jednym z głównych celów Komisji było wspieranie modelu biznesowego przedsiębiorstw społecznych. W wyniku tej inicjatywy niektóre kraje Unii Europejskiej nie ograniczyły się jedynie do korzystania z funduszy przeznaczonych na ten cel, ale wdrożyły ustawodawstwo w tej dziedzinie czy opracowały strategie ułatwiające rozwój przedsiębiorstw społecznych. Z jednej strony działania Komisji niewątpliwie przyczyniły się do rozwoju przedsiębiorczości społecznej, z drugiej zaś wdrażanie regulacji na poziomie krajowym przyczyniło się do dużego zróżnicowania zarówno w sposobie rozumienia, jak i w samej organizacji przedsiębiorczości społecznej w poszczególnych państwach członkowskich.

Także w Polsce bardzo wyraźnie widać, że funkcjonujące w literaturze przedmiotu definicje i koncepcje przedsiębiorczości społecznej oraz sama idea i rozumienie tego zagadnienia są zróżnicowane. Sytuacja ta zaczyna się normować dzięki wejściu w życie ustawy z dnia 5 sierpnia 2022 r., która uregulowała szereg opisanych w artykule kwestii. Jedną z nich jest obowiązek rejestracji przedsiębiorstw społecznych. Dzięki temu przepisowi można określić liczbę podmiotów zaliczanych do przedsiębiorstw społecznych. Na 25 marca 2025 r. jest ich 1399. Warto jednak pamiętać o tym, że mimo wejścia w życie ustawy i uregulowania wielu kwestii związanych z funkcjonowaniem przedsiębiorczości społecznej działania te nie wyeliminowały niektórych problemów. Przedsiębiorczość społeczna jest nadal słabo rozpoznawana i rozumiana w społeczeństwie polskim. Istnieje potrzeba większej promocji i edukacji odnośnie do jej istoty i korzyści z niej wynikających. Warto byłoby zwrócić także

uwagę na to, że przedsiębiorstwa społeczne potrzebują lepszej współpracy z sektorem publicznym, sektorem prywatnym i trzecim sektorem. Tworzenie partnerstw umożliwia wymianę wiedzy i zasobów oraz zwiększa wpływ społeczny przedsiębiorstwa społecznej. Rozwiązanie powyższych problemów będzie wymagało większego zaangażowania samych przedsiębiorstw, ale także różnych interesariuszy, w tym rządu, organizacji pozarządowych, instytucji finansowych i społeczeństwa obywatelskiego, po to by stworzyć sprzyjające środowisko dla rozwoju przedsiębiorczości społecznej.

Literatura

References

- Bacq, S., Janssen, F. (2011). The multiple faces of social entrepreneurship: A review of definitional issues based on geographical and thematic criteria. *Entrepreneurship & Regional Development*, 23(5–6), 373–403. DOI: <https://doi.org/10.1080/08985626.2011.577242>.
- Boschee, J. (2008). Migracja od innowacyjności do przedsiębiorczości. W: J.J. Wygnański (red.), *Przedsiębiorstwo społeczne. Antologia kluczowych tekstów*. Warszawa: Fundacja Inicjatyw Społeczno-Ekonomicznych, 208–242.
- Borzaga, C., Galera, G., Franchini, B., Chiomento, S., Nogales, R., Carini, C. (2020). *Social enterprises and their ecosystems in Europe. Comparative synthesis report*, Luxembourg: Publications Office of the European Union. European Commission.
- Brock, D.D., Kim, M. (2011). *Social Entrepreneurship Education Resource Handbook*, University Division of Ashoka: Innovators for the Public.
- Duraj, J., Papiernik-Wojdera, M. (2010). *Przedsiębiorczość i innowacyjność*. Warszawa: Wydawnictwo Difin.
- Haugh, H. (2010). Przedsiębiorstwo społeczne: więcej niż wynik ekonomiczny i indywidualny zysk. W: J. Mair, J. Robinson, K. Hockerts (red.), *Przedsiębiorczość społeczna*, Warszawa: Wydawnictwo Wyższej Szkoły Pedagogicznej TWP, 180–205.
- Hausner, J., Laurisz, N., Mazur, S. (2018). Przedsiębiorstwo społeczne – konceptualizacja. W: J. Hausner (red.), *Zarządzanie podmiotami ekonomii społecznej*, Kraków: Małopolska Szkoła Administracji Publicznej Uniwersytetu Ekonomicznego, 9–20.
- Herbst, J., Wygnański, J.J. (2011). W stronę przedsiębiorczości społecznej – ekonomizacja organizacji pozarządowych. W: M. Grewiński, M. Rymśa (red.), *Polityka aktywizacji w Polsce. Usługi re-integracji w sektorze gospodarki społecznej*. Warszawa: Dom Wydawniczy Elipsa, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Pedagogicznej TWP, 145–179.
- Hoogendoorn, B., Pennings, E., Thurik, R. (2010; 2025, 7 kwietnia). *What do We Know about Social Entrepreneurship: An Analysis of Empirical Research*, Erasmus Research Institute of Management. ERIM Report Series, Reference No. ERS-2009-044-ORG. Pozyskano z: <https://repub.eur.nl/pub/16558>.
- Kaźmierczak, T. (2007). Zrozumieć ekonomię społeczną. W: T. Kaźmierczak, M. Rymśa (red.), *Kapitał społeczny. Gospodarka społeczna*. Warszawa: Instytut Spraw Publicznych, 93–126.
- Kurleto, M.H. (2016). *Model przedsiębiorstwa społecznego*, Warszawa: Difin.
- Leś, E. (2013). *Organizacje non profit w nowej polityce społecznej w Polsce na tle europejskim*, Warszawa: Oficyna Wydawnicza Aspra-JR.
- Mendel, I. (2008). Przedsiębiorczość społeczna i jej wpływ na rozwój lokalnego kapitału społecznego. Zarys problematyki. *Organizacja i Zarządzanie*, 4, 101–113.
- Nicholls, A. (red.) (2006). *Social Entrepreneurship: New Models of Sustainable Change*. Oxford–New York: Oxford University Press.
- Ofierska, M. (2020). *Przedsiębiorczość społeczna w praktyce*. Nidzica: Ośrodek Wsparcia Ekonomii Społecznej w Nidzicy.

- Omen, M., Pankiv, O., Duranowski, W. (2014), Studium przypadków przedsiębiorczości społecznej w Polsce. W: O. Pankiv, W. Duranowski (red.), *Przedsiębiorczość społeczna a praca socjalna*. Warszawa: Centrum Rozwoju Zasobów Ludzkich, 138–151.
- Pacut, A. (2015). Rozwój przedsiębiorczości społecznej – istota i kierunki analizy. *Ekonomia Społeczna*, 1, 7–20.
- Pacut, A. (2022). *Rozwój przedsiębiorczości społecznej w Polsce*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar.
- Praszkier, R., Nowak, A. (2015). *Przedsiębiorczość społeczna. Teoria i praktyka*. Warszawa: Wolters Kluwer Polska.
- Robinson, J. (2006). Navigating social and institutional barriers to markets: How social entrepreneurs identify and evaluate opportunities. W: J. Mair, J. Robinson, K. Hockerts (red.), *Social Entrepreneurship*. New York: Springer, 95–120.
- Rządowy projekt ustawy o ekonomii społecznej, druk nr 2321. Pozyskano z: www.sejm.gov.pl.
- Ustawa z dnia 5 sierpnia 2022 r. o ekonomii społecznej (Dz.U. z 2022 r. poz. 1812).
- Waligóra, A. (2015). Społeczne umocowanie przedsiębiorczości społecznej. *Studia Oeconomica Posnaniensia*, 3(7), 72–81.
- Weerawardena J., Mort G.S. (2006). Investigating social entrepreneurship: A multidimensional model. *Journal of World Business*, 41(1), 21–35.
- Zboroń, H., (2015). Ekonomia społeczna a ekonomia rynku – alternatywa czy dopełnienie?. *Studia Oeconomica Posnaniensia*, 3(7), 7–19.
- Żbik, W. (2023, 2025, 6 stycznia). 8 wyzwań i problemów w PS. Pozyskano z: <https://przedsiębiorstwo-wspoleczne.pl/8-wyzwan-i-problemow-w-ps/?srsltid=AfmBOormFJHYktJDFrh5tMCoYnow6UOC99rzJ1mv6lztQkJUhouGqy1s>.

Barbara Węglarz, dr, Uniwersytet Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie, Wydział Nauk Społecznych, Instytut Dziennikarstwa i Stosunków Międzynarodowych. Autorka publikacji na temat samorządu terytorialnego i partycypacji mieszkańców. Jej zainteresowania badawcze koncentrują się przede wszystkim na administracji publicznej, polityce lokalnej i demokracji bezpośredniej.

Barbara Węglarz, PhD, University of the National Education Commission, Krakow; Faculty of Social Sciences, Institute of Journalism and International Relations. Author of publications on local government and residents' participation. Her research interests focus on public administration, local politics and direct democracy.

ORCID: 0000-0003-1159-6535

Adres/Address

Uniwersytet Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie
Wydział Nauk Społecznych
Instytut Dziennikarstwa i Stosunków Międzynarodowych
ul. Podchorążych 2
30-084 Kraków
e-mail: barbara.weglarz@uken.krakow.pl